

ունի թուղթ՝ 34 եւ 24 պարապ, մեծութիւն՝ 14,2×10,6, գրութիւն՝ միասիւն 11,2×7,3, տող՝ 18, նիւթ՝ փայլուն դեղնորակ թուղթ եւ զեղեցիկ գրութեամբ:

Երկրորդ մասը կը ներկայացնէ՝

«Բան՝ յաղագս նաւապետաց՝ դաւիտան կոչեցելոց», թարգմանուած 1769ին: Թուղթ 32, եւ 50 պարապ, մեծութիւն եւ միւս յատկութիւնները առաջին մասին նման են:

Նուիրուած՝ Յակոբ Տիւղեանի կողմէ 1826 Դեկտ. 26ին, եւ վանք հասած՝ 1827ի Սեպտ. 6ին:

4. — «Յաղագս քաղաքին Դրուատայի եւ քաղաւորացն նորին». Զեռ. թ. 38:

«... Յունականէն յեղաշրջեալ 1779», Պոլիս: Թուղթ՝ 42 + 1, մեծութիւն՝ 15,7×11, գրութիւն՝ միասիւն 11,8×7,3, տող՝ 19, նիւթ՝ սովորական սպիտակ թուղթ:

Նոյնպէս Յ. Տիւղեանէն նուիրուած եւ 1827 Սեպտ. 6ին վանք հասած:

5. — «Նոննոսի հաւաքումն պատմութեանց».

(«Նոննոս միայնակեաց բանօրոյիացի յեղիպոսի, այր ճարտարաբան որ եւ զկուսին Յովհաննու Աւետարանչին զբանն՝ մեկնեաց տաղաչափութեամբ»). Զեռ. թ. 32:

«Հայեւոյ ի բուն օրինակն ուղղագրեցաւ ի Գէորգայ ումեմնէ, ի ՌՄԼ (1781) թուականութեան. յամսեանն մարտի. ի Կոստանդինուպոլիս»:

Թուղթ՝ 55+3, գրութիւն՝ միասիւն 18,7×14,6, տող՝ 21, նիւթ՝ պարզ թուղթ:

Նմանապէս նոյն նուիրատուութեամբ եւ նոյն թուականին վանք հասած է՝ ինչպէս նախորդ ձեռագիրները:

Բ. — ԼԵՋՈՒԱԿԱՆ

1. — «Բաղգիրք պարսկական լեզուի». Զեռ. թ. 23:

«Թարգմանեալ յայլաղգական լեզուէ ի հայկական տառ եւ ի յարամեան բար-

բառ...»: «Յամի Տեառն 1771 ի սեպտեմբերի 28: Ի միջոցի երկուց ամաց»:

Արդէն հրատարակուած է «աշխատութեամբ եւ ուղղագրելով եւ համառօտ քերականութեամբ՝ ի Յակոբայ Տիւղեան»:

Եւ այս հակայ ձեռագիրը «... ողջոյն՝ է ձեռագիր. նորին հեղինակին՝ բաղմարդին տիրացու Գէորգայ Կոստանդինուպոլսեցոյ Տէր Յովհաննէսեան, տուեալ յիշատակ ինքնանուէր՝ ուխտիս սրբոյն Ղազարու որ ի Վենետիկ: Զոր ընկալեալ ի ձեռաց նորա՝ երեւ ընդ իւր Վ. Հ. Ղուկաս վարդապետն մեր ինձիճեան. 1790. ՌՄԼԹ. ի Հոկտեմբերի 8»:

2. — «ՈձՔ պարսկական ասից եւ խօսից եւ ի նոյն բարբառ ասացուածք առականոր բանից. շարադասեալ աստանօր ըստ կարգի հայկական այբուբենից». Զեռ. թ. 1532:

Թուղթ՝ 102, մեծութիւն՝ 16,8 × 12, գրութիւն՝ միասիւն բառգիրքի ոճով 13,6×9,7, տող՝ 26, նիւթ՝ սովորական թուղթ, կոկիկ գրութեամբ:

Գնուած՝ 20 Փր. ի Հ. Մաղաքիա վրդ. Յովհաննէսեանէ, Կ ա ր ի ն , 21 Մայիս 1880ին:

3. — «ՈձՔ պարսկական ասից եւ ... շարադրեալ աստանօր կրկին վերստին՝ ըստ կարգի հայկական այբուբենից». Զեռ. թ. 793:

Այս հատորը վերինին կրկին օրինակ մըն է, սակայն կարծէք նախորդին պակաս մասերը կը լրացնէ քան թէ անոր կրկնութիւնը. եւ ինք հեղինակը գրքիս յիշատակարանին մէջ կը բացատրէ. «... Յոյր սակս եւ ամօք ինչ յառաջ՝ յոգնաբիւծ երկասիրութիւն յանձն առեալ՝ գուն գործեցի, եւ զբաղմանս յայլաբանական ոճս, եւ զառական ասացուածք լեզուին պարսից ի նոցին իսկ բառական մատենից՝ համադունդ հաւաքեալ ի միում վայրի գիրգաբարդեցի. եւ ապա զնոսա ի կարգ հայկական այբուբենից յարեալ յարմարեալ՝ վայելչապէս զեղադարձեցի. եւ իսկոյն զմի մասն ի բառից անտի մաքրապէս իմն

յայնժամ ի տետրակս քարտենի ի գրի հաւաքեալ՝ շարադարձեցի. որ եղեւ ի թուականին Հայոց. ՌՄՆԹ. եւ այլն մնաց այնպէս ի կայի իւրում, զգուշութեամբ եղեալ զետեղեալ ի պահեստի. եւ այսմ այսպէս լինել պատահեաց. վասն պէսպէս իրաց եւ իրակութեանց ընդ մէջ անկանելոյ, եւ գրութեանն մերում արգել լինելոյ: Ապա յայսմ եւ ի սոյն թուականին. որ էր ՌՄՄԹ, յաջողութեամբ էին եւ վերնախնամ տեսչութեամբ նորին, զարձեալ վերջստին փետուր ի մուր սեւակի արկեալ գրել զնոսա սկիզբն արարի, եւ օգնականութեամբ Տեառն իմոյ կուսածին Փրկչին՝ յաւարտ հասուցեալ ի զուլս հանի. եւ յայն սակս այս՝ ունի այժմ զշարակարգութիւնս այբուբենից կրկնակի:

Յաւելեալ եմ ի նոյնին հետեւաբար եւ զայլ գիտելիս ինչ՝ որք վերաբերին առ քերթողական ծանօթութիւնս ըստ հանգամանաց պարսկական լեզուի յարմարելով զնոսին խոն ինչ եւ մերումս ոճի»: Պոլիս 1810 Օգոստոս ամիսին:

Թուղթ՝ 221+7, մեծութիւն՝ 17×12, գրութիւն՝ միասիւն բառգիրքի ոճով 14,4×8,6, տող՝ 24, նիւթ՝ սովորական թուղթ:

Գրքին կէսէն անդին՝ պարսկերէն ընդարձակ քերականութիւն մըն է:

Որ «... Էհաս ի վնսն ձեռամբ պարոնայց Լազարովչեաց յամի 1830 ի 15 Հոկտեմբերի »:

Գ. — ԳԻՏԱԿԱՆ

1. — «Բանալի աստեղաբաշխութեան. Զեռ. թ. 1534:

«Թարգմանեալ պարսկականէն ... Յամի փրկութեան մերոյ 1768. ի յաւարտ փրկագործ Պապային»:

Գործս է՝ Ապտիւլ աղիզ որդի Ապտի-ռահմանի թէպրիզեցիին:

Թուղթ՝ 44, մեծութիւն՝ 20 × 13,7, գրութիւն՝ միասիւն 15,8×10, տող՝ 26, նիւթ՝ պարզ թուղթ:

1826 Դեկտ. 26ին նուիրած Յ. Տիւղեանին եւ վանք հասած 1827 Սեպտ. 6ին:

2. — Գիրք Մեծագիւն եւ պատուական ակամց... Զեռ. թ. 410:

Այս ձեռագիրը 1826 Դեկտ. 26ին Սուրբ Ղազարու գրատան նուիրուած է Յակոբ Տիւղեանի կողմէ, եւ վանք հասած է 1827 Սեպտ. 6ին:

Աշխատասիրութիւնս հրատարակուած է Պոլիս, 1807ին: Թարգմանութիւն մըն է պարսկերէնէ:

3. — Գեղեւթի Թիւայեցոյ տախտակ (որ է Abetis Thebani Tabula) ձեռագիր թարգմանչին:

4. — «Հայելի Գրոցն Հոմերոսի, որ է արձակ պատմութիւն Իլիականին, թարգմանեալ ի յոյն բնագրէ, յամին 1783»: Զեռ. թ. 901:

5. — «Սիմէոնի Մաղիստրոսի Անտիօն-քացոյ շարակարգութիւն ըստ յունական տառից, յաղագս զօրութեան կերէնաց»: Զեռ. թ. 2000:

Աս ալ թարգմանութիւն մըն է յունարենէ, կատարուած 1783ին: Ս. Ղազարու օրինակը՝ ընդօրինակութիւն մըն է, 1845ին:

Այս բոլոր գործերը նոտրդիր են: Ահա ասոնք են Ս. Ղազարու ձեռագրատան մէջ՝ ուրիշ թանկարժէք ձեռագիրներու հետ՝ գուրգուրանքով պահուած աշխատասիրութիւնները Գէորգ զպիր Տէր Յովհաննէսեանի:

. Իսկ արաբեկայ բառգրքի ձեռագիրներու հետք չկայ Ս. Ղազարու մէջ: Զեռագրաց Մատենադարանի ո՛չ հին, ոչ ալ նոր ցուցակները այդ մասին ակնարկ ունին: Նման բառարան մը երբեք մաս չէ կազմած մեր հաւաքածոյին:

Արաբեկայ բառգիրք մը (?) հրատարակուած է «Գիրք Վաստակոց»ին ետեւը, 1877ին, իրեն հեղինակութիւն Գէորգ Պալատեցիի, որ կու տայ կարգ մը դրժուարիմաց բառերու լուծումները: Բայց ատոր ալ բնագիրը կը գտնուի Վիեննայի Միթարեաններու Զեռագրաց Մատենա-

դարանին մէջ (Տաշեան Յուշակ, Թ. 281, հին Թիւ 26): Վեներտիկի ձեռագիրը (Թ. 1576) պարզապէս ընդօրինակութիւն մըն է, 1867ին, Վեներտիկի ձեռագրէն: Վաստակոյ Գրքի Վեներտիկի միւս ձեռագիրն էր (Թ. 1616, 225, 1901) չունին նման բառարան մը:

Արդ, արդեօք Ա. Ալլաթեան չիօթած

չէ՞, կամ ալ զո՞հ դացած չէ՞ Թիւրիմացութեան մը, քանի որ արդէն ինք ալ վըստած չէ բոլորովին իր հաւատարմին վըստ (Շար. հայ կենսագրութեանց, տպ. Կ. Պոլիս 1893, էջ 46):

Կը մնայ անգրադոյն քննութեան հարկը:

Հ. ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԵՐԵՍՓՈՒԱՆ ԲԱՆԱԳՈՂ ՄԸ

Ահա նոր բանագող մըն ալ, որ ո'չ բանաստեղծ է, ո'չ ալ վիպասան, ո'չ հայրապետ է, ո'չ վարդապետ, այլ Սիւրիոյ դահլիճին նախկին հայ երեսփոխան մը:

Այս երեսփոխանը, որ յայտնի դէմք մըն է Սիւրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, 1954ին հրապարակ հանեց 27 էջոց գրքոյի մը. Le communisme est-il le royaume de Dieu? Խորագրով, փաստելու համար՝ որ Համայնավարութիւնը Յիսուսի հիմնած ճշմարիտ թագաւորութիւնն է:

Իսկ այս գրքոյի ճեղքնակը կը կոչուի Movses Salatian, ancien député Arménien du Parlement Syrien.

Գիրքը գրած է Փրանսերէն լեզուով, որպէսզի օգտակար ըլլայ անշուշտ, ոչ միայն հայերուն, այլ նաեւ բոլոր Փրանսերէն հասկցողներուն:

Մեր նպատակը չէ այստեղ ցոյց տալ վերոյիշեալ գրքոյի մէջ վիտացող սխալ դադարները: Գրքին ընթերցումը կը բաւէ արդէն տեսնելու համար թէ Պր. Մ. Սալատեան պարզապէս կը ... բանդագուշէ: Իր պատճառաբանութիւնները իրենք իրենց մէջ կը պարունակեն նաեւ իրենց հերքումը: Օրինակ, երբ անդին նիւթապաշտ սկզբունքներէ առաջնորդուած թերութիւնը ու ռատիոկայաններ օրն ի բուն կը

պոռան «Աստուծոյ, երկնքի եւ դժոխքի մտածութիւնները՝ առասպելներ են միայն: Նման բաներ գոյութիւն չեն ունեցած որեւէ ատեն. անոնք արդիւնք են խանդարուած ու երեւակայութեան զոհ դարձած միտքերու. Կրօնքը ծիծաղելի ցընորք մըն է. Մարքսիզմ-Լենինիզմը կը պայքարի եւ պիտի շարունակէ պայքարիլ մարդոց ջիւղերը ընդարմացնող այդ հաշիշի գործածութեան դէմ» (տե՛ս Մասիս շարաթաթերթ, 18 Ապրիլ 1957, էջ 2), մարդ ի՞նչպէս կարող է հաւատալ յարգելի երեսփոխանին հետեւեալ խօսքերուն.

«Et voilà qu'après 1917 ans, depuis la naissance du Christ, qu'une force fit apparition sur un coin de la terre, par le résultat duquel le Tsarisme fut bouleversé par le peuple russe et remplacé par un nouveau régime et avec un nouveau nom. Ce nouveau régime a été dénommé « Communisme », en ayant comme but d'unifier tous les états du monde sous un même régime. C'est ainsi que fut réalisé les inspirations du Christ» (էջ 13):

Ու տակաւին ի՞նչպէս համակարծիք ըլլալ Պր. Սալատեանի հետեւեալ եզրակացութեան. «Et si ce n'est pas encore le royaume divin, ce régime universel établi par Lénin et Stalin, cette direction qui possède

la force indiquée par Jésus-Christ, à quoi alors faudrait-il nous attendre pour voir ce royaume de Dieu sur la terre?» (էջ 27):

«Նայիրի»ի եւ «Բագմավէյ»ի էջերէն, վերջերս, մէկէ աւելի բանագողեր հրապարակաւ խայտառակուեցան: Գրական գողի մը արժանաւոր պատիժն ալ ատ է արդէն:

Բանագողութիւնը մուրացկանութիւն մը չէ պարզապէս, այլ մտքի աղքատութիւն ցոյց տուող զգուշի արարք մը:

Հ. Եփրեմ Տէր Ղազարեան իր այս գրքէն մէջ գրած է.

«Կ'երդուրեցնեմ ձեզ, եղբայրներ հաւատարիմ եղէ՛ք աշխարհի... Ուրիշ անգամներ Աստուծոյ դէմ գործուած ոմիրը, ոմիր պարծուր-խններու մեծագոյնն էր, բայց Աստուծոյ մեռած է, եւ իրեն հետ մեռած են նաեւ այս յանցանքին ռեպորտէրը, կ'ըսէ գերմանացի Ֆ. Նիցշէ իմաստասէրը»:

«Աստուծոյ մեռած է հոչակեցին եւ Անոր դիակին շուրջ հաւաքուեցան Նիւքապաշտները, Դրապաշտները եւ Համայնատուածները՝ քաղելու համար Աստուծոյ գաղափարը...» (Դէպի Աղբիւրը լոյսին, էջ 13):

Հ. Եփրեմ ուրիշ էջի մը վրայ գրած է.

«Ագնոստիկները միւքապաշտներուն հետ միեւնոյն քանաչողութեան սկզբունք ունին...: Ագնոստիկները կ'ըսեն. գգալի աշխարհէն անդին մնացածը մեզի անծանօթ է: Կրնան ուրիշ անմիւք էակներ գոյութիւն ունենալ, բայց մեր միտքը զայնքին չի կրնար քննել: ... Աստուծոյ չի կրնար քննել: ... Աստուծոյ մեջ, տեղ չի կրնար ունենալ գիտութեան մէջ, քանի որ անգգալի էակ մըն է. սակայն կրօնական հարցերով զբաղիլը ներքին է, կ'ըսեն, որովհետեւ իր ազդեցութիւնը եւ հետեւանքները ունի ընկերային կեանքին մէջ» (էջ 37-38):

Եթէ Պր. Մովսէս Սալատեան, իր այս 27 էջոց գիրքը յօրինելու համար պարզապէս օգտուած ըլլար ուրիշ գրքերէ, ըսելիք պիտի չունենայինք իրեն: Ինչ որ պախարակելի է սակայն անիկա բառ առ բառ օրինակած է էջեր Հ. Եփրեմ Տէր Ղազարեանի «Դէպի Աղբիւրը լոյսին» իմաստասիրական գրքէն: Հոս կ'արտատու պենք այդ տողերը, դատաստանը ձգելով ընթերցողներուն:

Պր. Սալատեան նոյն տողերը կ'իւրացնէ Փրանսերէնով.

«... Le célèbre psychologue allemand Frederich Nitze disait : « Je vous fais jurer. Mes frères, soyez fidèles au monde. Jadis les crimes commis contre Dieu étaient ceux des grands criminels. Mais Dieu est mort, et avec Lui sont mort les criminels ».

«Dieu est mort» ont-ils publié. Et autour de ce cadavre se sont placés les matérialistes, agnostiques et panthéistes pour enterrer l'idée de l'existence de Dieu...» (Le communisme est-il le royaume de Dieu? էջ 23):

Պր. Սալատեան միւսնոյն խօսքերը կ'արձանագէս ֆրանսերէն լեզուով.

«Les agnostiques comme les matérialistes ont le même principe, seulement les agnostiques disent que ceux qui sont au-delà du monde matériel nous sont inconnus. Ils peuvent être des existences non-matériels. Mais notre intelligence ne peut pas les comprendre. Dieu ne peut avoir place dans la science puisqu'il est un être insensible. Mais il est permis de s'occuper des questions religieuses puisque l'idée de la religion a son effet sur la vie sociale» (էջ 23-24):